

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ ПРЕЗИДЕНТІ ӘКІМШІЛІГІ
АДМИНИСТРАЦИЯ ПРЕЗИДЕНТА РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН
EXECUTIVE OFFICE OF THE PRESIDENT OF THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ БІЛІМ ЖӘНЕ ҒЫЛЫМ МИНИСТРЛІГІ
МИНИСТЕРСТВО ОБРАЗОВАНИЯ И НАУКИ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН
MINISTRY OF EDUCATION AND SCIENCE OF THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN

Л.Н.ГУМИЛЕВ АТЫНДАҒЫ ЕУРАЗИЯ ҰЛТТЫҚ УНИВЕРСИТЕТІ
ЕВРАЗИЙСКИЙ НАЦИОНАЛЬНЫЙ УНИВЕРСИТЕТ ИМЕНИ Л.Н.ГУМИЛЕВА
L.N. GUMILYOV EURASIAN NATIONAL UNIVERSITY

ТАРИХШЫЛАРДЫҢ ҰЛТТЫҚ КОНГРЕСІ
НАЦИОНАЛЬНЫЙ КОНГРЕСС ИСТОРИКОВ
NATIONAL CONGRESS OF THE HISTORIANS

**«ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ ЖӘНЕ ЕУРАЗИЯ КЕҢІСТІГІ:
ҚАЗІРГІ ЗАМАН МЕН ДАМУ КЕЛЕШЕГІ» атты**
Қазақстан Республикасы Тәуелсіздігінің 25 жылдығына арналған
халықаралық ғылыми-тәжірибелік конференциясының
МАТЕРИАЛДАР ЖИНАҒЫ

СБОРНИК МАТЕРИАЛОВ
международной научно-практической конференции
**«РЕСПУБЛИКА КАЗАХСТАН И ЕВРАЗИЙСКОЕ ПРОСТРАНСТВО:
СОВРЕМЕННОСТЬ И ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ»,**
посвященной 25-летию Независимости Республики Казахстан

WORKS
of the international scientific-practical conference
**«THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN AND THE EURASIAN SPACE:
THE PRESENT AND THE FUTURE DEVELOPMENT»**
dedicated to the 25th anniversary of Independence of the Republic of Kazakhstan

II бөлім • часть II • part II

АСТАНА
2016

ӘОЖ 94(574)(063)

КБЖ 63.3(5Қаз)

Қ18

Бас редактор: Сыдықов Е.Б. - Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінің ректоры, т.ғ.д., профессор, ҚР ҰҒА академигі

Редакция алқасы:

Молдажанова А.А. – п.ғ.д., профессор, оқу ісі жөніндегі проректор

Қамзабекұлы Д. – ф.ғ.д., профессор, әлеуметтік-мәдени даму жөніндегі проректор

Айтмағамбетов Д.Р. – ректордың аппарат жетекшісі

Пауло Ботта – профессор, Аргентина

Жеребцов И.Л. – т.ғ.д., профессор, Ресей

Гюрер Гульсевин – т.ғ.д., профессор, Түркия

Садықов Т.С. – т.ғ.д., профессор, тарих факультеті деканы

Көмеков Б.Е. – т.ғ.д., профессор, ҚР ҰҒА академигі

Дүкенбаева З.О. – т.ғ.д., профессор, Еуразиялық зерттеулер кафедрасының меңгерушісі

Алпысбес М.А. – т.ғ.д., профессор

Бердагулова С.К. – т.ғ.к., доцент

Абдрахманова Г.С. – т.ғ.к., доцент

Сыздық С.Қ. – магистр, оқытушы

Редакция алқасының көзқарасы мақала авторларының пікірімен сәйкес келуі міндетті емес.

Мнение авторов публикаций не обязательно должно совпадать с мнением редакционной коллегии.

The opinion of the authors of publications do not necessarily coincide with the views of the editorial board.

Қ18 «Қазақстан Республикасы және Еуразия кеңістігі: қазіргі заман мен даму келешегі» атты Қазақстан Республикасы Тәуелсіздігінің 25 жылдығына арналған халықаралық ғылыми-тәжірибелік конференцияның мақалалар жинағы, II б. 435 б. / Жалпы ред.бас. Е.Б. Сыдықов. – Астана: Л.Н. Гумилев атындағы ЕҰУ баспасы.

Труды Международной научно-практической конференции «Республика Казахстан и евразийское пространство: современность и перспективы развития», посвященной 25-летию Независимости Республики Казахстан, часть II. 435 стр. / Под ред. Е.Б.Сыдыкова – Астана: Издательство ЕНУ им. Л.Н.Гумилева.

Works of the international scientific-practical conference «The Republic of Kazakhstan and the Eurasian space: the Present and the Future Development», dedicated to 25th anniversary of Independence of Kazakhstan, part II. 435 p. / edited by E.B. Sydykov – Astana: Publishing house of L.N. Gumilyov Eurasian National University.

ISBN 978-9365-31-794-1

Жинақта 2016 жылдың қазан айының 20 күні Астана қаласында Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінде өткен Қазақстан Республикасы Тәуелсіздігінің 25 жылдығына арналған халықаралық ғылыми-тәжірибелік конференция материалдары берілген. Мақалалар автордың редакциясымен жарияланды.

В сборнике представлены труды международной научно-практической конференции, посвященной 25-летию Независимости Республики Казахстан, прошедшей в ЕНУ имени Л.Н. Гумилева. Астана, 20 октября, 2016 г. Материалы публикуются в авторской редакции.

The collection contains the works of the international scientific-practical conference dedicated to 25th anniversary of Independence of the Republic of Kazakhstan, which was held at the L.N. Gumilyov ENU. Astana, October 20, 2016. Materials are published in author's version.

ISBN 978-9365-31-794-1

ӘОЖ 94(574)(063)

КБЖ 63.3(5Қаз)

МАЗМҰНЫ

СЕКЦИЯ – 1. ЕЖЕЛГІ ДӘУІРДЕН ҚАЗІРГІ КЕЗЕҢГЕ ДЕЙІНГІ ҚАЗАҚСТАН ТАРИХЫ ЖӘНЕ МӘДЕНИЕТІ / ИСТОРИЯ И КУЛЬТУРА КАЗАХСТАНА С ДРЕВНЕЙШИХ ВРЕМЕН ДО НАШИХ ДНЕЙ

Абдрахманова Г.С., Каратаев О.К. ОСОБЕННОСТИ РАЗВИТИЯ ВЕЛИКОГО ШЕЛКОВОГО ПУТИ НА ТЕРРИТОРИИ КАЗАХСТАНА	3
Абдрахманова К.К. ТОРГОВЛЯ ПРОДОВОЛЬСТВЕННЫМИ ТОВАРАМИ В ГОРОДАХ ЦЕНТРАЛЬНОГО КАЗАХСТАНА В 1950-1970-е ГОДЫ	6
Абуев К.К. СИБИРСКОЕ ХАНСТВО В КОНТЕКСТЕ КАЗАХСКО-РУССКИХ ОТНОШЕНИЙ (историография проблемы)	9
Азмұханова А.М. ЖӘДИДТІК ОҚУ ЖҮЙЕСІНЕ КӨШУ ЖОЛЫНДАҒЫ ҰЛТ ЗИЯЛЫЛАРЫНЫҢ ЕҢБЕГІ.	14
Азнина К.А. ҚОЙЛЫБАЙ БАҚСЫНЫҢ КҮЙ ӨНЕРІ МҰРАСЫ	19
Алибек С.Н., Косанбаев С.К. ОПИСАНИЕ ТРАДИЦИОННОГО УКЛАДА ЖИЗНИ И БЫТА КОЧЕВЫХ КАЗАХОВ ТУРКЕСТАНСКОГО КРАЯ (НА ПРИМЕРЕ Н.ЗЕЛАНДА, Н.КАЛМАКОВА, Г.И.СПАССКОГО И Б.ЮЗЕФОВИЧА)	21
Алпысбес М.А. ШЕРУШІ БАЙТАЙЛАҚ БАТЫР ТУРАЛЫ ТАРИХИ-ШЕЖІРЕЛІК ДЕРЕКТЕРДІҢ ТАҒЫЛЫМЫ	24
Альжанова Э.Е. КУЛЬТУРНО-ПРОСВЕТИТЕЛЬНОЕ ДЕЛО КАЗАХСТАНА В ПЕРВОЙ ПОЛОВИНЕ XX ВЕКА	30
Амрина М.С. ҚАЗАҚСТАННЫҢ ДАЛАЛЫҚ ОБЛЫСТАРЫН ЗЕРТТЕГЕН Ф.А. ЩЕРБИНА ЭКСПЕДИЦИЯСЫНЫҢ ҰЙЫМДАСТЫРЫЛУ ТАРИХЫ	32
Анасова А.Б. МЕРЗІМДІ БАСПАСӨЗ МАТЕРИАЛДАРЫ БОЙЫНША XIX ҒАСЫРДЫҢ АЯҒЫ МЕН XX ҒАСЫРДЫҢ БАСЫНДАҒЫ ТОРҒАЙ ОБЛЫСЫНЫҢ МӘДЕНИ-РУХАНИ ДАМУЫ	41
Арапов Ж.М. ҚАЗАҚ ЭТНОСАЯСИ БІРЛЕСТІГІНІҢ ҚАЛЫПТАСУЫНДАҒЫ НАЙМАН ТАЙПАСЫНЫҢ ОРНЫ	43
Ахметшина Г.У. ҚАЗАҚ ХАЛҚЫНЫҢ ҰЛТТЫҚ КИІМІНДЕГІ ОЮ-ӨРНЕК	47
Базылхан Н. ТЮРКО-МОНГОЛЬСКИЕ ЭТНОКУЛЬТУРНЫЕ ФАКТОРЫ (VII–XIV ВВ.) (этносемантические проблемы погребально-поминальных комплексов)	51
Балгабаева Г.З. РАЗВИТИЕ ВОЕННОГО ДЕЛА НА ТЕРРИТОРИИ КАЗАХСТАНА В ПЕРИОД ЗАРОЖДЕНИЯ КОЧЕВНИЧЕСТВА	57
Балыкова А.М. БАТЫС ҚАЗАҚСТАН ӨңІРІНДЕГІ МЕДИЦИНАЛЫҚ МЕКЕМЕЛЕРДІҢ ДАМУ ТАРИХЫНАН (XX ҒАСЫРДЫҢ I ЖАРТЫСЫ)	60
Баширова А.М. МЕЧЕТИ И МЕДРЕСЕ В ВОСТОЧНОМ КАЗАХСТАНЕ	62
Баязитова Р.Р., Дукенбаева З.О. ТӘУЕЛСІЗ ҚАЗАҚСТАН ЖӘНЕ ТАРИХИ ЗЕРТТЕУЛЕРДЕГІ ҰЛТ-АЗАТТЫҚ КҮРЕС МӘСЕЛЕЛЕРІ	63
Бекмагамбетова М.Ж., Бекмагамбетов Р.К. ОСВЕЩЕНИЕ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ КАЗАХСКОЙ ИНТЕЛЛИГЕНЦИИ НАЧАЛА XX ВЕКА В АКАДЕМИЧЕСКИХ ИЗДАНИЯХ: ПАРАЛЛЕЛЬНАЯ ДЕМОНСТРАЦИЯ	68

Беспалинов А.Т. К ИСТОРИИ ПРОИСХОЖДЕНИЯ И РАЗВИТИЯ ИССЫКСКОГО ХОЛОДНОГО ОРУЖИЯ АКИНАК В СРАВНЕНИИ С ОСТАЛЬНЫМИ НАХОДКАМИ	71
Біләлова Г.Д. ТАСМОЛА АРХЕОЛОГИЯЛЫҚ МӘДЕНИЕТІНІҢ АҢ СТИЛІ	77
Брынза Т.В. ХАРАКТЕРИСТИКА ВЕДУЩИХ ТИПОВ МАТЕРИАЛЬНОЙ КУЛЬТУРЫ ЭПОХИ СРЕДНЕЙ БРОНЗЫ УРАЛО-КАЗАХСТАНСКИХ СТЕПЕЙ	80
Бурлуцкая (Банникова) Е.В. ОРЕНБУРГСКИЕ КУПЦЫ ДЕЕВЫ В РУССКО-АЗИАТСКИХ КОНТАКТАХ XIX ВЕКА	83
Дауконова Р.Т., Рамазанова Ф.С. НАУЧНОЕ ОПИСАНИЕ КРАЯ В МАТЕРИАЛАХ ДЕЯТЕЛЕЙ СЕМИПАЛАТИНСКОГО ПОДОТДЕЛА ЗАПАДНО-СИБИРСКОГО ОТДЕЛА РУССКОГО ГЕОГРАФИЧЕСКОГО ОБЩЕСТВА	86
Джуманиязова Н. Х. ПОВСЕДНЕВНАЯ ЖИЗНЬ КАЗАХСКОГО НАСЕЛЕНИЯ В КОНЦЕ XVIII-НАЧАЛЕ XX ВВ. (НА МАТЕРИАЛАХ ОРЕНБУРГСКОЙ ГУБЕРНИИ)	89
Дүкенбаева З.О., Қоскеева Ә.М. ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ ҰЛТ-ТІЛ МӘСЕЛЕСІНІҢ ӘЛЕУМЕТТІК-ДЕМОГРАФИЯЛЫҚ ҚЫРЛАРЫ	93
Dukenbayeva Z.O., Shabambayeva A.G. ABOUT THE RESEARCH OF AKZHAN MASHANOV IN THE ANCIENT HISTORY OF KAZAKHSTAN	96
Елтай А. ҚАЗАҚ ЖҮЗДЕРІНІҢ ПАЙДА БОЛУ МӘСЕЛЕСІ	98
Ерболова А.Е. ИСТОРИЯ ИЗУЧЕНИЯ ТРУДОВ ИБН-ФАДЛАНА В ОТЕЧЕСТВЕННОЙ И ЗАРУБЕЖНОЙ ЛИТЕРАТУРЕ	100
Ерменбаева Г.К. ВКЛАД ТУРГАЙСКОГО СТАТИСТИЧЕСКОГО КОМИТЕТА В ИЗУЧЕНИЕ ФОЛЬКЛОРА	104
Есимова Ж.К. МИГРАЦИОННЫЕ ПРОЦЕССЫ В ПЕРИОД ОСВОЕНИЯ ЦЕЛИННЫХ И ЗАЛЕЖНЫХ ЗЕМЕЛЬ	107
Вонора G. L., Habdulina M.K. INSCRIBED VESSELS AND SILVER ARTEFACTS FROM SOUTHERN KAZAKHSTAN IN THE SECOND HALF OF THE 1 ST MILLENNIUM BC	111
Жанақова Н.Т. ҰЛЫ ЖІБЕК ЖОЛЫНЫҢ ТАРИХИ МАҢЫЗЫ	118
Жанғалиев У.К. ҚЫПШАҚТАР ХАНДЫҒЫНЫҢ ҚАЛЫПТАСУЫ ЖӘНЕ ӘЛЕУМЕТТІК ЖАҒДАЙЫ	121
Жаркенова А.М. КЕҢЕСТІК ОДАҚ ДӘУІРІНІҢ 50-80-ЖЖ. СОЛТҮСТІК ҚАЗАҚСТАННЫҢ НЕГІЗГІ ЭТНИКАЛЫҚ ҚҰРЫЛЫМЫНЫҢ ҚАЛЫПТАСУ ЕРЕКШЕЛІГІ	124
Жаркенова А.М., Жардемова А.А. САРАЙШЫҚ - ЕЖЕЛГІ ҚАЛАНЫҢ ҰЛЫЛЫҒЫ	129
Жауымбаев С.У. ҚАРҚАРАЛЫ ӨңІРІН АРХЕОЛОГИЯЛЫҚ ТҮРҒЫДАН ЗЕРТТЕУ	131
Жумабаева Ж.К. ПРОБЛЕМАТИКА КАЗАХСТАНСКОЙ ИСТОРИОГРАФИИ СОВЕТСКОГО ПЕРИОДА(1920-1990)	135
Жұмабаева Ж.К. «САРАЙШЫҚТЫҢ КРЕМЛІ» МӘСЕЛЕСІ: АҢЫЗ БЕН АҚИҚАТ	138
Ибадуллаева З.Ө. ҚАЗАҚ ХАЛҚЫНЫҢ ҚҰРАМЫНДАҒЫ СУНАҚТАР	142

Исенов Ө.И. «МӘДЕНИ МҰРА» БАҒДАРЛАМАСЫ АЯСЫНДА ЖАРИЯЛАНҒАН ТАРИХИ ЕҢБЕКТЕР ХАҚЫНДА	144
Искакова К.Ы., Оразаев С. Б. «ОТАНДЫ ҚОРҒАУДА» ГАЗЕТІ – ЛЕНИНГРАД МАЙДАНЫ ЖАУЫНГЕРЛЕРІ ӨМІРІНІҢ АЙНАСЫ	147
Исмаилов С.С., Бисембаева А.К. СТАНОВЛЕНИЯ И ЖИЗНЕННЫЕ ОРИЕНТИРЫ Ч.ВАЛИХАНОВА	149
Кабульдинов З.Е. «РАЗНОЕ ПРОИСХОЖДЕНИЕ» ИЛИ ИСТОРИЯ ФОРМИРОВАНИЯ НАСЕЛЕНИЯ ПОЛИЭТНИЧЕСКОГО КАЗАХСТАНА (к вопросу о реализации «Доктрины национального единства Казахстана»)	152
Кабылбекова Б.Т. НАУЧНАЯ И ТВОРЧЕСКАЯ ИНТЕЛЛИГЕНЦИЯ КАРЛАГА: ИСТОРИОГРАФИЧЕСКИЙ АСПЕКТ	157
Кабылтаева С.К. РОЛЬ КАЗАХСКИХ ХАНОВ И БАТЫРОВ В ОХРАНЕНИИ ЦЕЛОСТНОСТИ КАЗАХСКОЙ ГОСУДАРСТВЕННОСТИ В БОРЬБЕ ПРОТИВ «ДЖУНГАРСКОЙ АГРЕССИИ»	159
Каиржанов А.К. ТАМГОВАЯ ТЕОРИЯ ПРОИСХОЖДЕНИЯ ДРЕВНЕТЮРКСКОГО РУНИЧЕСКОГО АЛФАВИТА	162
Калыш А.Б. К ВОПРОСУ ОБ ЭТНИЧЕСКОЙ СТРУКТУРЕ РАЗВОДОВ В АКТЮБИНСКОЙ ОБЛАСТИ	167
Карибекова М.Е. ҰЛТТЫҚ БІЛІМ БЕРУ ЖҮЙЕСІН ҚАЛЫПТАСТЫРУ ЖОЛЫНДАҒЫ ЗИЯЛЫЛАР ҚЫЗМЕТІ	169
Касенов Е.Б. К ПРОБЛЕМЕ ФОРМИРОВАНИЯ ИСТОРИЧЕСКОГО СОЗНАНИЯ В КАЗАХСТАНЕ	173
Козаченко Е.А. ЖИЛИЩНО-БЫТОВАЯ ПОВСЕДНЕВНОСТЬ ЛЮДЕЙ В 70-х ГОДАХ XX ВЕКА НА ПРИМЕРЕ УСТЬ-КАМЕНОГОРСКА	176
Крыкбаева С.М. ӨНЕРДЕГІ РӘМІЗ ҰҒЫМЫНЫҢ МӘДЕНИ МАЗМҰНЫ	178
Кусаинова Ж.Д. ДВИЖЕНИЕ КЕНЕСАРЫ КАСЫМОВА: ИСТОРИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ ИССЛЕДОВАНИЯ	181
Кушкумбаев А.К. ИСТОРИЧЕСКАЯ СЕМАНТИКА ТЕРМИНА «ЗОЛОТАЯ ОРДА»	184
Қабықаев Е.Ж. КЕҢЕСТІК КЕЗЕНДЕГІ ЗАЙСАН АУДАНЫНЫҢ МӘДЕНИЕТІ	188
Қашқымбаев А. ЕГЕМЕНДІК ПЕН ТӘУЕЛСІЗДІК ТАРИХЫНДАҒЫ ЕЛЕУЛІ КЕЗЕҢ	191
Қуандық Е. ИНДУСТРИЯЛАНДЫРУДЫҢ ЗАРДАПТАРЫ	193
Мағзумова А.С. ЖАЙЫҚ ҚАЛАШЫҒЫ ТЫҢ ДЕРЕКТЕРДЕ	201
Мажитов С.Ф. ФЕНОМЕН «ЭПОХИ ПЕРЕМЕН» И НАЧАЛО СОВРЕМЕННОЙ ИСТОРИИ КАЗАХСТАНА (1985-1999 гг.)	204
Макашева А.С. ФОРМИРОВАНИЕ АДМИНИСТРАТИВНО-ТЕРРИТОРИАЛЬНОГО УСТРОЙСТВА АКМОЛИНСКОЙ ОБЛАСТИ: ЭКСКУРС В ИСТОРИЮ	207
Малыбаева Б.С. ПЕРЕСЕЛЕНЧЕСКАЯ ПОЛИТИКА СОВЕТСКОГО ГОСУДАРСТВА В ЦЕНТРАЛЬНОМ КАЗАХСТАНЕ В 1920-30-ЫЕ ГОДЫ	210
Маутканова А.Т. ЭТНИЧЕСКИЙ СОСТАВ ВОСТОЧНО-КАЗАХСТАНСКОЙ ОБЛАСТИ В 1999 – 2016 гг.	213

Молдабай Талғат КӨНЕ ТҮРІК ЖАЗУЫ ТАҢБАЛАРЫНЫҢ СЕМАНТИКАСЫ ЖӘНЕ АВТОХТОНДЫҚ НЕГІЗДЕРІ	215
Мурат Уали ТРИ КЛАНА, ТРИ ЧАСТИ, ТРИ ЖУЗА	219
Мусабекова Р.М. О РЕПРЕССИРОВАННОМ ПИСАТЕЛЕ КАЗАХСТАНА (о писателе Ю. Домбровском)	221
Мусабекова У.А., Абилкасым М. ЭТНОКУЛЬТУРА ТЮРКСКИХ НАРОДОВ (НА МАТЕРИАЛЕ ТЮРКСКИХ ПАМЯТНИКОВ)	225
Мұхатова О.Х. ҚАЗАҚСТАНДЫҚ ТАРИХИ ОЙДЫҢ ДАМУЫ ЖӘНЕ МАХМҮД ҚАШКАРИ	227
Нуржанов А.А. КЕРАМИЧЕСКИЕ КОМПЛЕКСЫ ГОРОДИЩА КУЛАН	230
Оросхан Б. ТОРЕВТИКА ЖӘНЕ КӨШПЕЛІЛЕР ӨНЕРІ	235
Өтениязов С. ҚАЗАҚ МЕМЛЕКЕТІ ТАРИХЫНЫҢ КЕЙБІР МӘСЕЛЕЛЕРІ	237
Pedraski M, Умиткалиев У.У., Айтбаев А.Б., Адельчанов К.С. ПОЛЬСКИЕ ИССЛЕДОВАНИЯ ЦЕНТРАЛЬНОЙ АЗИИ В ОБЛАСТИ АРХЕОЛОГИИ И ЭТНОЛОГИИ	242
Петрич Л.В. МЕТОДЫ РАБОТЫ ПО ЛИКВИДАЦИИ НЕГРАМОТНОСТИ НЕРУССКИХ НАРОДОВ ОРЕНБУРЖЬЯ В 1920-1930-Е ГОДЫ	244
Рамазанова Ф.С., Балапанова Э.М. ФОРМИРОВАНИЕ МЕХАНИЗМА РУКОВОДСТВА МОДЕРНИЗАЦИЕЙ КУЛЬТУРНОЙ СФЕРЫ КАЗАХСТАНА (20-30 ГГ. XX В.)	247
Рахимбекова А.К., Ботаева З.Ф. ВКЛАД П.И. РЫЧКОВА В ИЗУЧЕНИЕ КАЗАХСТАНА: НЕКОТОРЫЕ АСПЕКТЫ	250
Рахимбекова А.К., Садвакасова С.У. ИЗ ГЛУБИНЫ ВЕКОВ: ИСТОРИЯ И ЗНАЧЕНИЕ НАГРАД	252
Сабитов Ж.М. ДЖАМИ АТ-ТАВАРИХ КАДЫРГАЛИ ЖАЛАИРИ КАК ИСТОЧНИК О ЖИЗНИ УРУС-ХАНА	255
Садвокасова З.Т., Султанова А. ПУБЛИКАЦИИ ПО ПРОБЛЕМЕ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ПАРТИЙНО-СОВЕТСКОЙ НОМЕНКЛАТУРЫ	258
Садыков Т.С., Жакиянова А.Н. ҚАЗАҚТЫҢ АУЫЗША ТАРИХЫНЫҢ ҰЛТ ТАРИХЫН ЗЕРДЕЛЕУДЕГІ РӨЛІ	261
Сайлаубаева Н.Е. ҚАЗАҚ ХАЛҚЫНЫҢ ӘСКЕРИ ӨНЕРІ	263
Сейтказина Қ.О., Тұрсынбек Ж.Қ. ҰЛЫ АҒАРТУШЫ ШОҚАН УӘЛИХАНОВ ӨМІРІНІҢ БЕЛЕСТЕРІ	266
Сейткалиев М.К., Буранбаев Р.Н. ИССЛЕДОВАНИЕ СВЯТИЛИЩ ПОЛУОСТРОВА ТУПКАРАГАН В 2015 ГОДУ	268
Сембаева Ә. ЕЖЕЛГІ ДӘУІРДЕГІ ҚАЗАҚСТАННЫҢ МӘДЕНИЕТІ	270
Сураганова З.К. НЕМАТЕРИАЛЬНОЕ КУЛЬТУРНОЕ НАСЛЕДИЕ КАЗАХСКОГО НАСЕЛЕНИЯ ЗАРУБЕЖНОГО АЛТАЯ В СОВРЕМЕННЫХ УСЛОВИЯХ	272
Сыздыкова А.М. ОРГАНИЗАЦИЯ ГОРНОГО ДЕЛА В ПРОШЛОМ И УСТОЙЧИВОЕ РАЗВИТИЕ	276

Сыздық С.Қ. ЖАҢА ДЕРЕКТЕРМЕН ЖҰМЫС ІСТЕУ ӘДІСТЕРІ	278
Танатарова Ж.Т., Кенжебаева С.Е. ИДЕЙНАЯ КОНСОЛИДАЦИЯ МУСУЛЬМАН В ДО-РЕВОЛЮЦИОННЫЙ ПЕРИОД	281
Тастекова Г.Б. 1920-шы ЖЫЛДАРЫ ҚАЗАҚ ЖЕРІ ШЕКАРАСЫНЫҢ ҚАЛЫПТАСУЫ МЕН АНЫҚТАЛУЫ МӘСЕЛЕСІНІҢ ТАРИХНАМАСЫ	287
Ташагыл А., Акмадиева Г.П. ҚАЗАҚ ХАНДЫҒЫ ДИПЛОМАТИЯСЫНЫҢ ТАРИХЫ	290
Тлеугабұлов Д.Т., Свиридов А.Н. ТОПОГРАФИЯ ПОСЕЛЕНИЙ РАННЕГО ЖЕЛЕЗНОГО ВЕКА САРЫАРКИ	293
Төлеубаев Ә.Т., Жұматаев Р.С., Шагирбаев М.С. ШІЛІКТІ ҚОРЫМЫНДА 2016 Ж. ЖҮРГІЗІЛГЕН АРХЕОЛОГИЯЛЫҚ ЖҰМЫСТАРДЫҢ НӘТИЖЕЛЕРІ (бастапқы хабарлама)	297
Төлеубаев Ә.Т., Жұматаев Р.С., Шагирбаев М.С. АЛАКӨЛ АЙМАҒЫНДАҒЫ ОРТАҒАСЫРЛЫҚ ҚАЛА МӘДЕНИЕТІ	304
Тұлбасиева С.К. XIX-XX ҒАСЫРДЫҢ БАСЫ ҚАЗАҚ ҚОҒАМЫНДАҒЫ АЗАТТЫҚ ҚОЗҒАЛЫСТАР ЖАЙЫНДАҒЫ ОЙ-ПІКІРЛЕРДІҢ ДАМУЫ	308
Түлекова М.К. ЕГЕМЕНДІК ЖЫЛДАРДАҒЫ КӨШІ-ҚОН	312
Туменова Л.Е. XIX Ғ. ҒАЛЫМДАР, САЯХАТШЫЛАР, ЭТНОГРАФТАРДЫҢ БӨКЕЙ ХАНДЫҒЫ ТАРИХЫНЫНА ҚАТЫСТЫ ЗЕРТТЕУЛЕРІ	315
Зәкенұлы Т. ҚАЗАҚ МЕМЛЕКЕТТІЛІГІНІҢ АРҒЫ БАСТАУЛАРЫ	319
Үмітқалиев Ұ.Ұ. Ә.М. ОРАЗБАЕВТЫҢ ОҢТҮСТІК ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ ЖҮРГІЗГЕН ЗЕРТТЕУЛЕРІ	327
Хабдулина М.К. НОВЫЕ ПОДХОДЫ В ИЗУЧЕНИИ ПРОБЛЕМ РАННЕСРЕДНЕ-ВЕКОВОЙ АРХЕОЛОГИИ САРЫ-АРКИ	332
Шаймердинова Н.Г., Төребекова С.М. КӨНЕ ЖӘНЕ ОРТА ҒАСЫР ЕСКЕРТКІШТЕРІНДЕГІ КӨСЕМШЕ ФОРМАЛАРЫНЫҢ ДАМУЫ	335
Шаймуханова С.Д., Баймағамбетова Ж.М. ПРОБЛЕМА ОТНОШЕНИЯ КАЗАХСКОЙ ИНТЕЛЛИГЕНЦИИ К ВОССТАНИЮ 1916 ГОДА В СОВРЕМЕННОЙ ИСТОРИОГРАФИИ	338
Шахаман З.Б. ЭТНОДЕМОГРАФИЧЕСКИЕ ПРОЦЕССЫ В КОСТАНАЙСКОЙ ОБЛАСТИ (1999-2016 ГГ.): КРАТКИЙ ОБЗОР	340
Шойбекова А.С. РАҚЫМЖАН ҚОШҚАРБАЕВТЫҢ ЕРЛІГІ ТУРАЛЫ 1945-1960 ЖЫЛДАРДАҒЫ ПАЙЫМДАУЛАР	344
Шыныбеков Б.Ш. ДӘСТҮРЛІ ҚОҒАМДАҒЫ ТҮРМЫС-ТІРШІЛІКТЕГІ ҚАЗАҚ ҚЫЗДАРЫ МЕН ӘЙЕЛДЕРІНІҢ ОРНЫ	346
Ыбырайхан М.Ы. СІБІРЛІК КӨПЕС С.А. ПОПОВТЫҢ ОРТАЛЫҚ ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ КЕН ЗАУЫТ ІСІ	350
СЕКЦИЯ – 2. ҰЛЫ ДАЛА ЕЛІ ЖӘНЕ Л.Н. ГУМИЛЕВТІҢ ЕУРАЗИЯЛЫҚ КӨЗҚАРАСТАРЫ / СТРАНА ВЕЛИКОЙ СТЕПИ И ЕВРАЗИЙСКИЕ ВЗГЛЯДЫ Л.Н. ГУМИЛЕВА	
Айтмағамбетов Д.Р. ҰЛЫ ДАЛА ЖӘНЕ Л.Н. ГУМИЛЕВТІҢ ЕУРАЗИЯЛЫҚ КӨЗҚАРАСЫ	354
Арапов Ж.М. ГУМИЛЕВТІҢ КӨШПЕЛІ ЖӘНЕ ТҮРКІ ХАЛЫҚТАР ТАРИХЫНА ЗЕРТТЕЛУ КӨЗҚАРАСЫ	356

Әлібек С.Н. Ә.Н.БӨКЕЙХАНОВ ЕҢБЕКТЕРІНДЕГІ ҚАЗАҚ ХАЛҚЫНЫҢ ТҮРМЫСЫ МЕН МӘДЕНИЕТІН СИПАТТАУ	358
Байбулсинова А.С. ҰЛТ ЖОСПАРЫ – ҚАЗАҚСТАНДЫҚ АРМАНҒА БАСТАЙТЫН ЖОЛ	360
Байбулсинова А.С., Серикова Л.С. ҰЛЫ ДАЛА ТАРИХЫ: ЗАМАНАУИ ТАНЫМ	362
Бикенов А.Х. Л.Н.ГУМИЛЕВ ЕҢБЕКТЕРІНДЕГІ КӨНЕ ТҮРІК ҚОҒАМЫНА ТӘН БІЛІК ИНСТИТУТТАРЫ	367
Болатұлы Нұржан «ҚАЗАҚ ЕЛІ САЯСАТЫ – ТЫНЫШТЫҚ ҒӘМ ТҮРАҚТЫЛЫҚ КЕПІЛІ: ТАРИХИ-ФИЛОСОФИЯЛЫҚ АСПЕКТІЛЕРІ»	370
Булкбаев С.Б., Алямова З.А. К ВОПРОСУ ВКЛАДЕ НОМАДОВ В МИРОВУЮ ЦИВИЛИЗАЦИЮ	373
Жақия М.Қ. КАРЛАГ - ҚАЗАҚТЫҢ ҚАСІРЕТІ ...	376
Искакова К.Ы., Елтай Ақтан Л.Н. ГУМИЛЕВТІҢ ПАССИОНАРЛЫҚ ИДЕЯСЫ МЕН ЭТНОГЕНЕЗ ТЕОРИЯСЫ ЭТНИКАЛЫҚ ТАРИХТЫ ЗЕРТТЕУДІҢ НЕГІЗІ РЕТІНДЕ	379
Кабылтаева С.К., Комарова Дамира ЕВРАЗИЙСКИЕ ИДЕИ ЛЬВА НИКОЛАЕВИЧА ГУМИЛЕВА И СОВРЕМЕННОСТЬ	382
Кала Н.С. ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ ТУРИЗМ САЛАСЫНДАҒЫ ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ЫНТЫМАҚТАСТЫҒЫНЫҢ ДАМУ ТЕНДЕНЦИЯЛАРЫ	384
Кенжебай Р.Н. Сейдахметова Г.Т. ОҢТҮСТІК ҚАЗАҚСТАН АЙМАҒЫНДА ТУРИЗМ САЛАСЫН ДАМУДЫҢ КЕЙБІР МӘСЕЛЕРІ	386
Любичанковский А.В. ЭТНОЛОГИЧЕСКАЯ ДЕТЕРМИНАНТА ВОЗДЕЙСТВИЯ НА ВМЕЩАЮЩИЙ ЛАНДШАФТ В КОНТЕКСТЕ КОНЦЕПЦИИ ЭТНОГЕНЕЗА Л.Н. ГУМИЛЕВА	390
Номогоева В., Раднаева Э.Л. СТАНОВЛЕНИЕ БУРЯТСКОЙ НАУКИ В КОНТЕКСТЕ ЕВРАЗИЙСКОЙ ЦИВИЛИЗАЦИИ	392
Оловинцов А.Г. «ИГО» ИЛИ ТОЛЕРАНТНОСТЬ НА ПРИМЕРЕ СУЩНОСТИ КАСИМОВСКОГО ХАНСТВА В XV-XVII ВЕКАХ	396
Өмірбекова Ж. КӨШПЕЛІЛЕРДІҢ ЭТНОЭКОЛОГИЯЛЫҚ ДӘСТҮРЛЕРІНІҢ ЗЕРТТЕЛУ ДЕҢГЕЙІ	400
Пилипчук Я.В. ВНЕШНЯЯ ПОЛИТИКА КАРЛУКСКОГО ДЖАБУЯТА	404
Radnaeva E., Talgatbek M., Dukenbaeva Z. AKZHAN AL - MASHANI IS A RESEACHER OF THE GREAT STEPPE CIVILIZATION	407
Рахимбекова А.К. ЭТИКА ДИАЛОГА МЕЖДУ НАРОДАМИ: НА ПРИМЕРЕ «ЛЕСА» И «СТЕПИ»	410
Сакенов Д.Ж. ЭТНОКУЛЬТУРНАЯ МОДЕЛЬ ГЕНДЕРНОГО ВОСПИТАНИЯ КАЗАХОВ	413
Серикова Л.С. ИСТОРИЯ СТАНОВЛЕНИЯ ГОСУДАРСТВЕННОГО СУВЕРЕНИТЕТА РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН	417
Сыздықов С.М., Смағұлов Н.Б. КҮЛТЕГІН ЖАЗБАСЫНДАҒЫ ЕЖЕЛГІ ТҮРІКТЕРДІҢ «МӘҢГІ ЕЛ» САЯСИ МАНИФЕСТІ	419
Шалдарбекова А. К ВОПРОСУ О ГЕОГРАФИЧЕСКИХ И ХРОНОЛОГИЧЕСКИХ РАМКАХ ДРЕВНЕТЮРКСКОЙ ЦИВИЛИЗАЦИИ	426

Ғалым бұл еңбегінде Орталық Азияны ұлттық принцип бойынша саяси-әкімшілік бөлігін бөлшектеуге қарсылық білдіре отырып, тарих ғылымын идеологияландыруды қатал сынға алады [22].

Қазақстан мен Орталық Азия республикаларында жүргізілген ұлттық территориялық межелеу саясатына қатысты алғашқы арнайы ғылыми зерттеу белгілі тарихшы, академик А. Нүсіпбековтің еңбегі. Автор өз «Объединение казахских земель в Казахской советской социалистической республике» атты зерттеуінде 1922 жылдан бастап әр республика өкілдерінен тұратын комиссиялардың жұмысын, 1924 жылғы ұлттық межелеу барысын, жаңадан қандай республикалардың құрылғандығын және межелеудің нәтижесінде Қазақ АКСР-інің құрамына қандай жерлер қосылғандығын мүмкіндігінше объективті түрде көрсетуге тырысқан [23].

Қазақ елінің көршілес мемлекеттермен шекарасының қалыптасу тарихы кеңестік кезеңде аракідік зерттелді. Онда негізінен Орталық Азия республикаларында болған ұлттық-территориялық межелеу саясатына, автономиялық немесе одақтық республикалардың әкімшілік шекаралары мен бөліністерде кеңестік идеология шеңберінде көңіл бөлінді.

Әдебиеттер тізімі:

1. Шонанұлы Т. Жер тағдыры – ел тағдыры. – Алматы: Санат, 1995. – 224 бб.
2. Малышева М.П. Национально-территориальное размежевание Сибири и Казахстана (1919-1922 жж.). – Семей, 1999. 266 б.
3. Аманжолов К.Р. Түркі халықтарының тарихы. 3-кітап. (XVIII ғ. екінші жартысынан XX ғ. бірінші ширегіне дейін). – Алматы: Білім, 2005. – 252-277 бб.
4. Мұқатаева З. Семейдің әкімшілік-аумақтық құрылымы (1919-1939 жж.) // Қазақ тарихы. – 2002. – №2. 50-53 бб.
5. Мұқанов М.С. Қазақ жерінің тарихы. – Алматы: Атамұра, 1994. – 80 б.
6. Аманжолова Д. А. Казахский автономизм и Россия. История движения Алаш. – Москва: АИРО-XX, 1994. – 94-216 бб.
7. Шарафутдинов З. Қазақ жерін нақтылау жұмыстары. // Қазақ тарихы. – 2001. – №4. – 45-48 бб.
8. Шарафутдинов З. Қазақ жері қалай қайтарылды? // Қазақ тарихы. – 2003. - №1. – 43-45 бб.
9. Қозыбаев М.Қ. Тарих зердесі. – Алматы: Ғылым, 1998. – 180-192 бб.
10. Омарбеков Т. 20-30 жылдардағы Қазақстан қасіреті. – Алматы: Санат, 1997. - 320 б.
11. Тәгімов М.Б. Қазақ әлемі (Қазақтың саны қанша? Қазақ қашан, қайдан қуылған, қырылған және атылған?). Алматы: Атамұра-Қазақстан, 1993. 160 б.
12. Ирмуханов Б.Б. Казахстан: историко-публицистический взгляд. Алматы: Өлке, 1996. 232 б.
13. Солженицын А.И. Как нам обустроить Россию (Посильные соображения). // Брошюра к газете «Комсомольская правда» от 18 сентября 1990 г.
14. Рыскулов Т. Новый Туркестан. – Ташкент: Туркгосиздат, 1923. – 134 б.
15. Сафаров Г. Колониальная революция. Опыт Туркестана. – М.:Госиздат, 1921. – 147 б.
16. Ходжаев Ф. К истории революции в Бухаре и национального размежевания Средней Азии. – Ташкент, 1926. – 77 б.
17. Шоқай М. Түркістанның қилы тағдыры. А.: Жалын, 1992. – 184 б.
18. Шоқай М. Туркестан под властью Советов. А.: Айқап, 1993. – 160 б.
19. Гордиенко А.А. Создание Советской национальной государственности в Средней Азии. – М.: Госюриздат, 1961 – 248 б.
20. Немченко М. Национальное размежевание Средней Азии. – М., 1925. -28 б.
21. Житов К.Е., Непомнин В.Я. От колониального рабства к социализму. – Ташкент, 1939. – 124 б.
22. Бартольд В.В. О национальном размежевании в средней Азии.// Восток. – 1991. - №5. 123-131 бб.
23. Нусупбеков А.Н. Объединение казахских земель в Казахской советской социалистической республике. – Алма-Ата: АН КазССР, 1953. – 98 б.

Ташагыл А., Акмадиева Г.П.

ҚАЗАҚ ХАНДЫҒЫ ДИПЛОМАТИЯСЫНЫҢ ТАРИХЫ

XX ғасырдың соңында Қазақ ССР советтік державаның құрамдас бөлігі ретінде өмір сүруін тоқтатып, тәуелсіз мемлекетке айналды. Жаңа тарихи сахнаға шығу жолында өзінің әлемдік жүйеге кіру процесін саяси және экономикалық, ғылым және білім салаларынан іздей бастады. Тәуелсіз Қазақстан

өзінің 20 жылдам астам дипломатия тарихын басынан өткеруде. Алайда, бұл аз ғана уақыттың өзінде қазақ дипломатиясының шығу тарихының бар екенін естен шығармағанымыз жөн болар.

Қазақ дипломатиясына тарихи шолу жасаудан бұрын, жалпы дипломатия сөзінің мағынасын аша кетуді жөн көрдім.

Дипломатия - сыртқы саясатты жүргізуге арналған аса маңызды құрал, үйлесімді құрамдас бөлік. Нақты айтқанда, дипломатия мемлекеттің сыртқы саяси және халықаралық қатынастарды жүзеге асырушы тәжірибелік тәсілдер, құралдар мен әдістерінің жиынтығы болып табылады. Бейбіт жағдайда бұл құрал аса жоғары мәнге ие болады және басқа да сыртқы саяси құралдардың көпшілігі оған бағынышты. Көптеген елдерде дипломатия мемлекеттердің бейбіт жағдайда бірлесіп, тыныш өмір сүруінің ғылымы немесе әдістемесі жайлы теориясы деп, мемлекеттер арасындағы достықты нығайтуға, әріптестікті орнатуға, олардың арасындағы қандай да бір қайшылықтарды бейбіт реттеудің саяси амалдары мен әдістері жөніндегі ғылым ретінде қарастырылады.

Сондай ақ, дипломатия - халықаралық қатынастарды келіссөздер көмегі арқылы жүргізу; ол халықаралық қатынастарды елшілер мен өкілдер арқылы ргізіп, реттеу әдісі немесе әртүрлі қайшылықты мүдделерді ыңғайлау тәсілі. Бұл тұрғыда дипломатия- келісімнің көмегімен әрекет етеді.

В.Даль өзінің түсіндірме сөздігінде дипломатия- ежелгі құжаттарды зерттеудің бір түрі, мемлекеттер мен мемлекет басшыларының өзара қарым-қатынасын зерттеудің бір саласы деп анықтама берген. «Дипломатия» еңбегінің авторы Г.Никольсон аталған терминге - халықаралық қатынастарды келіссөздер арқылы жүргізу деген мағына береді. Сондай-ақ, ғалым және дипломат Э.Сатоу өз еңбегінде дипломатия терминіне келесідей мазмұн береді: «дипломатия тәуелсіз мемлекеттер, билік басшыларының және де олардың бағыныштылары (вассалы) арасындағы ресми қарым-қатынаста ақыл мен тактиканы қолдану тәсілі». АҚШ саяси әдебиеттерінде дипломатия терминін - АҚШ азаматтары, мемлекет территориясын және американдық өмір сүру салтын қорғайтын белгілі бір мемлекеттің таңдаулы, ресми тұлғаларының қызметі деп бағаланып жүр. Сондай-ақ, соңғы жылдары «канонерок дипломатиясы», «ерікті дипломатия», «күпия дипломатия», «галстуксіз дипломатия», «парламенттік дипломатия», «халықтық дипломатия», «электронды дипломатия», «сауда дипломатиясы» т.б. дипломатия түрлері қолданысқа еңген. 1988 жылы Огайо университетіндегі АҚШ басшыларының CNN телеканалы арқылы Саддам Хуссейнге жасалған хабарламадан кейін «видеодипломатия» термині де пайда болды.

Қазақ дипломатиясын зерттей келе, келесідей кезеңдерге бөліп қарастыруға болады: қазақ хандығының кезеңі, отарлау саясаты жүргізілгеннен кейінгі кезең, Алаш-Орда кезеңі, советтік жүйе кезеңі және де тәуелсіздік кезеңі. Алайда, бұл жүйеде кезеңдеу ел тарихында қазақ хандығына дейінгі кезеңде дипломатия болмады деуге ешбір негіз болмайды. Себебі, қазақ тарихының дипломатиясы негізін қазақ хандығының құрылғанға дейінгі кезеңінде ұлан-байтақ жерімізде көптеген тайпа, ұлыстардың жүргізген сыртқы саясатымен тығыз байланысты және өз бастауын да сол тарихи кезеңдерден алады.

Ежелгі кезеңдерден бастап-ақ, адамдар қауымы өздерінің көршілес жатқан елдермен қарым-қатынас орнатуға ұмытылған. Тайпаның, одақтың және де мемлекеттік құрылымның өмір сүруі, дамуы өзара түсіністік пен сенімге тәуелді болды. Ерте кезеңдердің өзінде-ақ, соғыстың орнына бейбітшілікті қалағаны түсінетін жайт. Қазақ хандығының құрылғанына дейінгі кезеңдерде бірнеше тайпалық одақтар мен мемлекеттердің пайда болып, бірінің орнын бірі басқаны тарихтан белгілі. Осындай ұлан-ғайыр территорияда орналасқан қазақ жері қандай болмасын елдің қызығушылығын танытып отырды. Климаты, географиялық орналасу жағдайы және ең басты фактор- Шығыс пен Батысты жалғастырған Еуразияның кіндігі Ұлы Жібек жолының орналасуы болды. Қазақ жерін мекендеген әртүрлі этностар турлар, сақтар, массагеттер, сарматтар, аландар, үйсіндер, суннылар, түріктер жайында көптеген мағлұматтар Соғды мен Қытай арасындағы дипломатиялық құжаттарда сақталған. Орталық Еуразия жерін басқа аймақтармен салыстырғанда болған тарихи құбылыстардың арасында айырмашылық болғанымен, мысалы, Қазақстан жеріндегі энеолит дәуірі- Мысыр елінің ерте билік кезеңімен, Қола дәуірі-Троя соғысымен, Үйсін мемлекетінің пайда болуы- Карфагеннің құлау уақытымен, Қарлұқ мемлекетінің басшысына қаған титулын беру- Франция, Германия, Италияның пайда болу кезеңімен, тарихи деректерде қыпшақ атауының алғаш пайда болуы - Англияның қалыптасу кезеңдерімен түспа-түс келуіне қарамастан, Қазақстан территориясында да Ежелгі Грециялық немесе Римдік үлгіде дамыған өзіндік дипломатия түрі, қонақжайлылық, елшілердің иммунитеті мен мәртебесі, келісімшарт жасау, әскери-саяси одақтар құру, алым-салық жинау, тәжірибелі және данағой азаматтарды елші қызметіне тағайындау, дипломатиялық этикеттің пайда болып, сақталуы сияқты процестер жүріп жатты.

Ғұндардың көсемі Мөде қаған, түркештер қағаны Сұлық қаған өз заманының мықты дипломаты бола алғаны бүгінде тарихтан белгілі. XIII ғасырда жазылған итальяндық План о Карпини мен француздық Гильом Рубруктың моңғолдар жайындағы берген есептері тарихи дерек бола алады.

Бүгінгі күні ұлт тарихын қайта зерделеу, жазуда отандық және көбінесе шетелдік мұрағаттар қорында сақталған тарихи деректерді зерттеп, ғылыми айналымға енгізу қолға алынған. Қазақ дипломатия тарихына қатысты шетел мұрағаттарынан қазақ хандарының сыртқы саясаты туралы құнды-құнды деректер табылып жатыр.

Қазақ дипломатиясы өзінің қалпы мен әдіс-тәсілдерін ежелгі түріктер мен алтынордалықтардан алды. Шығыста сөз өнері айрықша бағаланды, сондай-ақ елшілердің саяси орны жоғарғы мәртебеге ие болды. Ортаазиялық ойшыл Самандар Термези өз зерттеулерінде елшінің мыңдаған әскердің көмегімен шеше алмайтын мәселелерді реттей алатын қасиетін атап өтеді.

Қазақ дипломатиясының тарихында көптеген деректер сақталған. Мәселен, жолдаулар, хаттар, мөр басылған құжаттар, келіссөздер, есептер және т.б. Алайда, шығыстық жазба деректерде айтылған қазақ билеушілерінің әскери жорықтары мен жетістіктерін ерекше атап өтуге болады. Мәселен, «Тарих-и аламара-йи Аббаси», «Шараф-наме-йи шахи», «Бахр ал-асрар», «Имамкули-хан-наме». Бұл тарихи деректерде дипломатиялық келіссөздерді белгілі бір дәрежесі бар тек хан, сұлтан, қолбасшы, қожа, арнайы елшілер мен шабармандар ғана жүргізе алғанын аңғаруға болады.

Қазақ хандығының белсенді сыртқы саясаты Қасым ханның (1511-1518) билік ету кезеңінен басталады. Қасым ханның билік құрған кезеңінде Қазақ хандығының алдында тұрған негізгі мақсат- ел шекарасын кеңейту болды.

Сондай-ақ, қазақ хандығының дипломатия тарихында ерекше маңызға ие болған хан- Тәуекел болды. Себебі, ол ең алғаш рет династияаралық неке мен саяси-әскери одақтардың пайда болуына өз үлесін қосты. Мәселен, Тәуекел хан ең алғаш болып Ресеймен одақ құрып, оны келісімшартпен бекітті. Кейіннен шайбанидтар, ноғай хандары т.б. одақтар орнатты.

Тахир ханның билік еткен тұсында (XVI ж.ж.) қазақ халқына Ноғай Ордасы жағынан жер мәселесіне қатысты кикілжің туғызады. Ішкі сұлтандардың арасындағы алауыздық пен ноғай ханының кері әсер етуі нәтижесінде 1523-1524 ж.ж. қазақтардың Жетісуге қарай қоныс аударуына тура келді. Алайда, Тахир ханның көрегендігі мен дипломатиялық оңтайлы шешім табуы нәтижесінде Моғолстан ханы Саид Сұлтанның апайы болып келетін өзінің өгей шешесі арқылы шығып, Тахир ханның қарындасын Моғолстан сұлтанының ұлына тұрмысқа береді. Нәтижесінде, екі ғасырдай Қазақ хандығының құрамына кірген қырғыздардың қосылу процесі басталады және осы бірігу негізінде Жетісу жерінен моғолдардың біржолата кетуіне себеп болды.

Хақ-Назар хан билігінің тұсында Мәскеумен қарым-қатынас жақсара түседі.

Ең алғаш рет 1559 жылы ағылшын саудагері Антони Дженкинсонды Иван IV грамотасымен Мәскеу мемлекетінің елшісі ретінде қабылдауда болады, ал 1569 жылы орыс елшісі Семен Мальцевті қабылдайды. Келіссөздер қазақтардың көмегімен Мәскеудің Орталық Азия мемлекеттерімен сауда қатынастарын орнату және дамыту жайындағы келісім-шарттың жасалуымен аяқталады. Қорытындылай келе, Хақ Назар хан шеберлі дипломат болғанын және ол хандықты халықаралық деңгейдегі беделді орынға жеткізгенін айтуға болады.

Келесі Хақ Назар ханның мұрагері Шығай хан билік басында ұзақ отырмағанымен, ол шайбанидтар әулетімен дипломатиялық қатынасты нығайтып, оңтүстіктегі Ходжент жерлеріне қазақтардың әсер етуін жалғастырды. Шығай ханның ұлы Тәуекел хан да қазақ хандығының дипломатиясын өзіндік үлкен үлес қосты. Тәуекел ханның сыртқы саясатында негізгі орынды өзбек бағыты болды. Және жоғарыда аталғандай, Ресеймен ара-қатынастың дамуына негіз салды. XVII ғасырдың басында қазақ хандығының басты мәселесі көршілес мемлекеттер әсіресе, аштраханидтар мен қалмықтардан қазақ жерін қорғап қалу мәселесі болды. Себебі, аштрахандықтар бұл кезеңде Ташкентті қайтару мәселесін қолға алған болатын. Қазақ билеушілері бұл мәселеде көбінесе дипломатиялық құралдарды қолданып, компромисске келу арқылы Сырдария аумағында өз беделдерін сақтап қалуға тырысты. Мәселен, 1607 жылы Ташкентті басқару құқығы қазақ сұлтаны Шах-Саидқа берілді, алайда оның аталығы ретінде бұхар эмірі Ярлантуш-би тағайындалды. 1611 жылы аштраханид монархы Имамқұлды оның қарсыластарына қарсы қолдау жасағаны үшін Есім ханның ұлы Жәнібекке Мауренахрдың үлкен орталығы Сагарадж қаласын бақару құқығы берілді. Аталған дипломатиялық қатынастардың арқасында қазақ хандарының Сырдария және оған жақын аймақтарда өз үстемдігін жүргізе алу құқығы ұзағынан жалғасты, оған тағы бір себеп ретінде хандар арасындағы туыстық

қатынастарды да атап өтуге болады. Мысалы, Есім ханның қызы Имамқұл ханның әйелі болды, ал Жәңгір ханның қызы Абд-ал-Азиз сұлтан кейіннен бұхар монархының әйелі болды. Аталған ғасырдың аяғында Мауринахр династиясының әлсіреуі нәтижесінде барлық жағдай қазақтардың пайдасына шешілгені тарихтан белгілі.

XVII ғасырда үлкен қауіп төндірген тарихи жағдай жоңғар мәселесі болды. Қалмақтардың қазақ жеріне шабуылдауының жиілеу уақыты 1619 жылы билік басына Есім ханның келу уақытымен сәйкес келеді. Есім хан жағдайды одақтастары қашғар және қырғыз хандарының қолдауына сүйене отырып, қалмақтарға кері қайту және елшілер арқылы бейбітшілікті қалайтыны жеткізуге тырысты. Алайда, ойы іске аспай, қазақ-қалмақ арасындағы жағдай ушыға берді. 1635 жылы Оңтүстік және Батыс Сібір қалмақтары қосылып, Жоңғар хандығын құрады. Осылайша қазақ даласы бір ғасырға жуық уақытқа соғыс алаңына айналады. Қалмақтарға қарсы соғыс алдымен, Жәңгір ханға, кейіннен Тәуке ханға бұйырады. Бұл соғыс кезінде де дипломатиялық қатынастар орнын тауып жатты. Қазақтар Шығыс Түркістан, қырғыз, ноғай, қарақалпақ және өзбектердің қолдауына ие болып отырды.

Күннен күнге жоңғар басқыншыларының қауіпі арта берді. Қазақ жерінің солтүстік және батыс аймақтарында жоңғарлардың үстемдігі арта түсті. Тәуке хан барлық жағдаймен орталықтандырылған билікті күшейтуге тырысты. Оның билік ету тұсында Қазақ хандығының шекарасы дипломатиялық қатынастар арқылы және әскери күш орнату нәтижесінде айқындала түсті. Сондай-ақ, ол «Жетіжарғы» заңдар жинағын еңгізіп, елдегі патриархалдық-феодалдық қатынастарды реттеп отырды.

Қазақ хандығында сыртқы істері бойынша іс-қағаздарды жүргізу тілі- шағатай тілі болды, кейіннен орыс тілі қосылды. XV ғасырдан – XIX ғасырдың 20-30 жылдарына дейінгі аралықта сақталған Орталық Азия халықтарының көптеген құжаттарын дипломатия тарихының дерегі ретінде қарастыруға болады. Сонын негізінде, орталықазияда келесідей дипломатиялық құжаттардың болғанын бөліп қарастыруға болады: келісім-шарт, хаттамалар, хат алмасулар, грамоталар. Сондай-ақ, дипломатиялық құжаттар ретінде династия аралық некелер және аманат институтын айтуға болады.

Қорытындылай келе, Қазақ хандығының Ресей империясына қосылғанға дейінгі кезеңде өзіндік үлгідегі дипломатиясының болғанын және бүгінгі Тәуелсіз Қазақстан дипломатиясының өз бастауын сол ерте тарихи кезеңнен алатынын айқын айтуға болады.

Әдебиеттер тізімі:

1. Буркитбай А. Рассвет и сумерки казахской государственности средневековья // Экспресс К. – 2005, август - 12. - С. 26.
2. Казахско-русские отношения в XVI-XVIII веках // Сборник документов и материалов. - Алма-Ата: Наука, 1961. - 582 с.
3. Сулейменов Т.С. Дипломатия должна быть разумной, взвешенной и конструктивной // Азия, 1993. – №7. - С.3.
4. Сарсембаев М.А. Международно-правовые отношения государств Центральной Азии. - Алматы: Ғылым, 1995. - 368 с.
5. Токаев К.К. Дипломатия Республики Казахстан. - Астана: Елорда, 2001.- 552с
6. Козыбаев И.М. Дипломатия Казахстана: страницы истории. - Алматы, 2001. - 208 с.
7. Батыршаулы С. Суверенная дипломатия // Заря, 1991.-№5.- С.10.
8. Карягин В.В. Дипломатическая служба: вчера, сегодня, завтра // Международная жизнь, 1994. -№10. -С.50.
9. КазТАГ. На широкую внешнеполитическую арену // Казахстанская правда, 1990. – 25 августа.
10. Исиналиев М.И. Дипломатия Казахстана // Международная жизнь, 1989. - №3. – С.55.
11. Айдаров Н.Г. Степная дипломатия одевается во фрак (об известных и малоизвестных сведениях по казахстанской дипломатической практике). - Минск: Мастацкая літаратура, 1998. - 298 с.

**Тлеугабулов Д.Т.
Свиридов А.Н.**

ТОПОГРАФИЯ ПОСЕЛЕНИЙ РАННЕГО ЖЕЛЕЗНОГО ВЕКА САРЫАРКИ

Важным аспектом изучения поселений раннего железного века является их топография, расположение в ландшафтной нише. Они располагаются несколько в иных местах, нежели поселения